

Reijo Aholainen

ONKO SIVISTYKSELLÄ TULEVAISUUTTA SUOMESSA?

Eliitin puheiden ja työtätekevien arkikokemuksen välillä on kasvava kuilu. Väitetään, että Suomi ei koskaan aikaisemmin ole ollut niin vauras kuin nyt ja että vientiteollisuuden kilpailukyky hyödyttää kaikkia. Työssäkäyvät pelkäävät uloslyömistä työmarkkinoilta ja yrittävät sinnitellä työuupumusta vastaan. Syrjäytyneitä eivät talouden lamat ja kasvut enää jaksa kiinnostaa, sillä niistä ei heille mitään heru.

Ei ihme, että monet pitävät sivistystä ja kulttuuria vanhanaikaisina ja arkielämälle vieraina samalla tavoin kuin niistä keskenään viisastelevia teoriaherroja. Puhe sivistyksestä on yleensä akateemista eikä akateemisuus perinteisesti ole ollut käytännön asioissa kovin hyvä. Sivistyksellä on kuitenkin varsin maanläheiset juuret: sana tarkoitti alun perin pellavan käsittelyä.

Kansansivistyksellä oli myös tärkeä ja kunniakas osa kansallisen tietoisuuden nousussa ja työväenliikkeen ohjelmissa. Ammatillinen sivistys, syvälinen ammattitaito, -tieto ja osaaminen, on usein vähätelty, mutta yleissivistyksen kanssa tasa-arvoinen osa sivistystä. Huipputaitajan – oli hän muusikko, lääkäri, puuseppä, kokki, johtaja tai muu ammattilainen – tunnusmerkki on laaja-alainen sivistys.

Sivistys on enemmän kuin tieto, taito ja koulutus yhteensä. Yhteiskunnan todellista sivistystasoa ei mittaa kulutus- eikä koulutustaso, vaan vähäosaisten kohtelu, suhtautuminen vähemmistöihin ja erilaisuuden sietäminen. Ruokajonot, vanhusten huono kohtelu, piittaamattomuus vähäosaisista ja avoin muukalaisviha kertovat kuinka ohut sivistyksen pintasilaus on. Työelämän kylmyys ja välinpitämättömyys, työvoiman kyykyttäminen ja sen osaamisen, jopa ihmisarvon halveksinta löytää vastinparinsa kulttuurista, jonka valtavirtaa ovat ahneus, itsekkyyys, röyhkeys ja omanvoitonpyynti. Yhteiskunta, jonka moraalin ja kulttuurin on korvannut liikevoitto ja tosi-tv, ei ansaitse tulla kutsutuksi sivistisyhteiskunnaksi.

Luovuus vaatii aikaa ja tilaa

Suomalainen koulutusjärjestelmä on kansalaisyhteiskunnan sivistysponnistusten tulos ja kivijalka. Väestön koulutustaso on Suomessa koko ajan noussut ja jokainen nuorisosukupolvi on ollut

edeltäjiään paremmin koulutettu. Koulukin on muuttunut: kansanliikkeen sivistystahto on toteutettu julkisessa koululaitoksessa, joka oli monella tapaa hyvä ratkaisu, mutta kesytti samalla sivistysaatteen julkishallinnon instituutioksi. Julkinen koulutusjärjestelmä on yhä säilyttänyt asemansa yhteiskunnallisen tasa-arvon saarekkeena, mutta sen edessä on vakavia riskejä.

Hyvinvointivaltio ja sen saavutukset, kuten julkiset koulutus- ja terveydenhuoltojärjestelmät, ovat päivän julkisessa puheessa muuttuneet edistyksen jarruiksi, jotka "eivät enää ole tätä päivää". Valtion päätehtäväksi on tullut kansallisen kilpailukyvyn ja yritysten kannattavuuden turvaaminen. Kaikki julkiset laitokset, koulutus ja sosiaalipolitiikka mukaan lukien, on valjastettu tähän projektiin.

Koulutusjärjestelmän tavoitteena on tuottaa tehokkaasti tutkintoja kansallisen kilpailukyvyn parantamiseksi. Lapset ja nuoret, joiden sivistämiseen koulutusjärjestelmä rakennettiin, ovat muuttuneet asiakkaisiksi, jotka saavat opetuspalveluja tullakseen tulevaisuuden uraohjukseksi tai luusereiksi.

Sivistyksen liekki kuitenkin lepattaa yhä, koska vielä on opettajia - ja virkamiehiä, poliitikkojakin - joiden kutsumus on kasvattaa sosiaalisesti vastuuntuntoisia ja tasapainoisia aikuisia. Suomalainen koulutus noteerataan kansainvälisissä vertailuissa maailman huipulle, jolla tietenkin on mukava elvistellä, mutta kuinka kauan nykyinen konsepti kestää?

Työelämän pahimpia kilpailun, tehokkuuden ja tuloksellisuuden malleja kopioiva opetustoimen johtaminen on paradoksaalisesti ristiriidassa kansantalouden pitkän tähtäyksen kasvun ja kestävä kehityksen tavoitteiden kanssa. Innovaatioihin nojaava talouskasvu vaatii yksilöiden ja yhteisöjen osaamisen jatkuvaa kehitystä ja luovuutta, joka kuitenkin voidaan parhaiten saavuttaa kunnioittamalla sivistysperiaatteita ja antamalla opiskelijoille tilaa ja aikaa kasvaa. Kansalaisten sivistys oikeuksien kannalta keskeinen elinikäisen oppimisen periaate lanseerattiin koulutuspolitiikkaan - ironista kyllä - Euroopan komission aloitteesta kasvun ja kilpailukyvyn saavuttamiseksi.

Netti sivistystyön välineenä

Paradokseihin kuuluu myös, että koulutuksen tasa-arvosta on väestön ikääntymisen takia tullut myös kansantaloudellisesti välttämätön tavoite: huoltosuhteen heikentyessä ei ole varaa nuorten

syrjäytymiseen. Vielä yksi paradoksi: kansallisen sivistyksen ja kulttuurin säilyttäminen elinvoimaisena edellyttää kansainvälisen vuorovaikutuksen kasvua ja ulkomaalaisten määrän lisääntymistä muun muassa koulutuksessa ja tutkimuksessa.

Suomen koulutuksen tulevaisuudella on kaksi suurta riskiä. Vakavin riski on julkisen koulutusjärjestelmän rapautuminen - jakautuminen keskiluokalle tarkoitettuihin laadukkaisiin, mutta maksullisiin palveluihin ja muulle väelle tarjottaviin niukkeneviin julkisiin palveluihin. Keskiluokan hakeutuminen pois maahanmuuttajien ja työttömien asuma-alueilta ja kouluista on jo alkanut isoissa kaupungeissa - lähtevätkö pätevät opettajat seuraavaksi?

Lähes yhtä suuri riski on nuorison ikävystyminen. Niin voi käydä, jos ei opetus ota ratkaisevasti nykyistä paremmin huomioon oppilaiden tarpeita ja erilaisuutta ja jos ei tieto- ja viestintäteknologian mahdollisuuksia aleta hyödyntää kaikissa kouluissa. Miksi käydä koulua, jos netistä oppii enemmän ja nopeammin?

Nettisukupolvi elää sosiaalisessa mediassa (Web 2.0), joka tarjoaa, paitsi lähes rajattomasti viihdettä ja kontaktimahdollisuuksia, myös nykyaikaiset työkalut oppimiseen ja työyhteisöjen kehittämiseen. Se antaa siis samanaikaisesti mahdollisuudet tylsistymiseen ja/tai viisastumiseen! Opettajilla voi olla keskeinen osa siinä, kumpaan tarkoitukseen nettiä käytetään. Koulu on paikka, joka voi vielä vaikuttaa, että riskiryhmiin luettavat oppilaat oppivat käyttämään nettiä oppimiseen.

Toisaalta verkottuminen ja uudet työkalut voivat auttaa tulevaisuuden sivistysliikkeitä palaamaan juurilleen puolustamaan ihmisten yhteisöllisyyttä ja vapautusta. Sosiaalinen media tarjoaa kouluille ja kansalaisaktiivisille välineet sosiaalisen pääoman vahvistamiseen ja syrjäytyneiden voimaannuttamiseen, jotka molemmat ovat sivistysvaltion tunnusmerkkejä.

Kirjoittaja on VTM ja toimi Euroopan komission koulutus pääosaston kansallisena asiantuntijana 2007-09